

RAZSTAVA - V Tolminu o Evropi in Evropejcih 1950–2020

Šček: Ostanimo evropsko človečni

TOLMIN – Razstava Evropa in Evropejci 1950–2020, ki je nastala ob 70. obletnici Schumanove deklaracije in govori o zgodovini Evropske unije, je bila v Sloveniji prvič postavljena na ogled v državnem zboru v Ljubljani maja lani, nakar je gostovala v drugih krajih. V četrtek prejšnjega tedna so jo odprli v Tolminu, v galeriji tamkajšnjega Kinogledališča, otvoritveni nagovor pa so zaupali tržaškemu Slovencu mlajše generacije – profesorju, filozofu in prevajalcu Jerneju Ščeku.

Razstava, ki jo je pripravil zgodovinski arhiv EU v Firencah, prek dokumentov, fotografij in zapisov razkriva pomen Schumanove deklaracije za zgodovino evropskega povezovanja ter spodbuja k razmisleku o njenem pomenu v današnji Evropi in njeni prihodnosti. V nadaljevanju objavljamo glavne poudarke iz Ščekovega nagovora.

»Bistra vijuga, ob kateri se zalivci tako radi pripeljejo pod primorskega Očaka, da si na njegovem temenu ohladimo duha, očitno iz Julijcev v Jadran ne toči le sladke vode, temveč pretaka govorne navade, miselne obrazce, sorodno ali vsaj zrcalno polpreteklost ter neštete družinske zgodbe, tudi moja: babica po očetovi strani, Kraljčeva iz Bca, ki so jo v osnovni šoli, v svojem, tedaj v Plezzo preimenovanem mestu, raznarodovali z Dantejem, je svoj študij nadaljevala v Trstu, po vojni spoznala Vipavca, si v Kopru zgradila življenje ter prek sina, mojega očeta, Ščekove vnovič zasadila ob zalivu. Ne bom ovinkaril: slovenstvo je na zahodu, na že poldrugo tisočletje negibnem limesu med slovanstvom in latinštvom, dragocena tekočina, nekaj v bistvu drugačnega, prevetrenega, izbistrenega, prebujenega, izzvanega z drugim in nagnjenega k drugačnemu, čezmejno odprtega – kot kisik za prebivalce malega ribnika, ki mu pravimo Slovenija.

Priznam, da me ob zdajnosti peče vest: ne slepomiši, človek, ne pesni: v vrtni uti je vojna! Na Fernečih in pri Rdeči hiši, v paniki pred bencinskimi črpalkami, v zatekanju k zlatu, energetski nevarnosti, 2 evrih 39 postreženega bencina na italijanskih avtocestah, bajnih poslih delničarjev, ki najbolj služijo takrat, ko gre večini slabo, v rdečih očeh beguncev, dveh milijonih v dveh tednih, ki trkajo na vrata, v oglašanju strelav in šepetu diplomacije, na robu stare celine in v bližnjem Avianu, od koder so ameriški lovci že leta 1999 v sklopu operacije Zavezniška sila zagrmeli nad glavo enajstletnika v smeri Beograda. (...) Vojna je tesnoba ob poslušanju prve jutranje kronike, ob sami omembi kemijskega in jedrskega orožja, totalnega spopada, ob akronimih Z kot Zorro in A kot Azov, vojna so stvarni prizori polničnih bojev, ki sodijo v 20. stoletje, barbarsko zaostali po puškarskih metodah, maskiranih uniformah in junaški retoriki, tako nekibernetski, da se je vredno vprašati, ali se nam z obema nogama vdira v kratko stoletje. Ali smo 9. novembra 1989 z rušenjem zidu med obema Berlinoma sploh prestopili v dobo brez ideologij, velikih zgodb, brez idealov, v čas brez zgodovine? V afektu bi odgovoril: pa kaj še! Na mestu neznanega upornika stojimo. Pekinški trg Tienanmen, 4. junij istega leta, Tank Man – človek pred kolono tankov.

Saj ne postavljam voz pred konja, prezgodaj je za sklepe. A nisem tako naiven, da bi vam pripodobno fotografijo prodajal kot geopolitično resnico, češ: glej ga, ta v beli srajci z vreckami v rokah smo mi, civilizirani, liberalno demokratični zahodnjaki proti Putinovi pošasti, ki hodi po Evropi. Pred tanki prej kot Ukrajina stoji človečanstvo samo, na muhi je ideja, ki od drugega povojnega časa osmišlja in usmerja, pomirja evropsko družbeno, politično in gospodarsko stvarnost, ideja miru in nenasilja, ideja strpnosti in sobivanja, ideja v različnosti združenih narodov, laična svetost človeške osebe, nosilke neodtujljivega dostojanstva in civilne odgovornosti, zasebnih pravic in skupnostnih dolžnosti. Skupno upravljanje premoga in jekla, jedrske energije, danes pa valute in finančnih kapitalov, je služba za mir.

Samoniklemu Evropejcu in zapriseženemu evropeistu, kakršen sem, ni enostavno spregovoriti v dneh ene njenih najhujših političnih kriz od konca druge svetovne vojne. Najraje bi se zavil v klobčič in počakal, da po nevihti posije mavrica. Mar ne vem, da je Evropa v krizah še vselej napredovala? Mar smo 70 let pripovedovali pravljice? Mar sem kot violinist, ki je na Titaniku vleklo po strunah, da bi preslišal grmenje vrtnca, ki bi ga vsak čas posrkal? Kulturo miru, sožitja in strpnosti so vnovič preglasile gosenice tankov, kakor tiste, ki so pred trideset in enim letom – takrat k sreči skoraj brez izstreljenega naboja – razbrazdale asfalt naših obmejnih in maloobmejnih cest. Kako so mi otroku prepustniške družine naganjale strah v kosti! Je Evropa le hiša iz kart? Je vojna v Ukrajini konec neke ideje? (...)

Vsakršno oboroževanje pomeni za Evropo kulturno, prej kot politično in vojaško regresijo, pobarbarjenje duha, zdrvs z zgodovinske učbenike. In vendar je evropska temeljna načela vredno in nujno zagovarjati prav v dneh nasilja proti človeštvu, da bi iz razvalin kakor feniks vnovič zrasel boljši človek. Razvojna parabola Evrope je kot hoja po melišču, dva koraka naprej, enega nazaj, in še dva naprej. Prosim vas, ostanimo evropsko človečni, ne privadimo se na žrtvovalno retoriko, na zmage za vsako ceno, na bitke z vsemi sredstvi,

Govornik na odprtju razstave je bil tržaški Slovenec Jernej Šček **BLAŽ MOČNIK**

na mučenike in heroje, ne zaostrojmo napetosti in hujskajmo, kot to najstniško počne nekdo, ki naj bi predstavljal vse Slovence, kot bi ob podžiganju z vojaškim besednjakom strašno užival, ker se je očitno kalil v režimskem enoumju. Če smo se kaj naučili od 20. stoletja, nas mora ob tolikšni napetosti najbolj skrbeti kaplja čez rob. Sodobne vojne se vselej začnejo s povodom, umorom v Sarajevu, požarom Reichstaga, dejanjem, ki sproži eskalacijo, verzižno reakcijo, in pahne zgodovino čez Rubikon brez možnosti povratka. (...)

Evropejecem bi rekel kot Rémi Brague v delu *Evropa, rimska pot*: »Evropejec ni. Evropa je kultura. A kultura je delo na sebi, oblikovanje sebe po samem sebi, prizadevanje, da bi si prisvojili tisto, kar presega posameznika. Zato je ni mogoče dedovati, ampak si jo mora vsak sam osvojiti.«

Kje torej graditi Evropo? Kje iskati Evropejce? V tihih pristavnicah, ki jih nosimo v sebi. Evropa je stanje duha. Atene, Jeruzalem, Rim. (...) Evropejec je vsakdo, ki pozna, prepozna in povzema kulturnozgodovinsko izročilo stare celine. Evropejskost ni dedna, vrojena značilnost, temveč spoznavno dejanje in istovetna izbira za evropski vredno(s)ni sistem: beseda pred pestjo, dialog pred nasiljem, kultura pred sovraštvom, treznost pred gorečnostjo, politika pred vojsko, sodelovanje pred nadvlado, človek pred državo, demokracija pred avtokracijo, knjiga, ne puška.

Brati ustanove očete EU, torej, Schumanna in Monneta, Adenauerja in De Gasperija, Altiera Spinellija in Ernesta Rossija, ki leta 1941 v izgnanstvu na tirenskem otoku Ventotene napišeta po njem poimenovani Manifest za svobodno, miroljubno in združeno Evropo. Pa tudi duhovne očete Evrope, Josepha Rotha in Stefana Zweiga, Immanuela Kanta in Johna Stuarta Milla, Erazma Rotterdamskega in Giovannija Pica, grofa Mirandolskega.

Uvodoma omenjena fotografija sporoča, da je evropski humanizem močnejši od orožarske nehumanosti, saj je slaba sobivanja in strast za sočloveka, je gon po mirovniški kulturi in nestrpnost do nestrpnih, je odgovornost in klic vesti.

Evropa so Evropejci, jaz in vi, vsakdo, ki se po Brechtu oborožuje z dvainvečtisočletno kulturo. Evropskost je program, očitno neizpolnjen, in edino, kar lahko naša upehana celina še nauči ta podivjani svet. Tudi in predvsem postkomunistične države, ki so se z evropskimi sredstvi nalepotičile, hkrati pa niso pripravljene deliti njenih temeljnih človečanskih načel. Novejše članice, povem direktno, nekatere iz deseterice pristopnic leta 2004, je še potrebno kulturno opismeniti, sicer bi Poljakom ne dopuščali, da do včeraj ob beloruski meji zavračajo ene, danes pa drugim širokogrudno pomagajo kot največji dobroteljni. Takih razglednic ne smemo pošiljati v svet! Da pomirimo duhove tistih, tudi nas, ki smo šele pred tremi desetletji dosegli osamosvojitveni prepoved: se je treba za evropsko združevanje nujno odpovedati nacionalnosti? Nasprotno. Kdor želi biti državljan (evropskega) sveta, mora biti po Demokritu najprej nekje doma.

Evropsko zdravje se torej meri po spoštovanju najšibkejših, manjšinskih skupnosti. Koliko kulturne, jezikovne in etnične raznolikosti se tu gnete na tesnem! Takšna evropska dežela je Severni Jadran, že stoletja križpot in sotočje, okno v raznolike svetove. Duhovno bistvo Evrope niso banke in finančni trgi, kletke za kokoši in velikost njihovih jajc, niti energetska tranzicijska politika, temveč prej skrb za evropske manjšin(c)e. Sudetski Nemci, jugoslovanski Balkan, sod etničnega smodnika, vstop Italije v veliko vojno za priključitev zanje še neodrešenih ozemelj, danes Krim, Donetsk in Luhansk, vojna ob porečju reke Donec. V teh notranjih mejah se igra naša mirna prihodnost. Morda se kdo še spomni projekta Evrosola, v katerem smo se manjšinci srečevali z manjšinci: zamejci z Ladinci in Tirołci, Flamci in Valonijci, Valižani in Baski, Kimbri in Lužiški Srbi. Takšen svetel zgled se vzgajili pri vas doma: Fundacija Poti miru v Posočju je naša Evropa, v jarkih rojena. Kraji, ki so nekoč ločevali, danes združujejo! Kraji trpljenja danes učijo. V vojaških jarkih cvetijo planike upanja.

Evropa je Log pod Mangrtom, kjer drug ob drugem ležijo sosede, zavezniki in sovražniki. Evropa je Javorca, kjer verniki in ateisti, kristjani in bošnjaki molijo za mir. Evropa je Dreznica, kjer sredi vojne vihre umetnikujeta Mušič in Černigoj. Evropa je Kobarid, heterotopija, en kraj za dva pomena, za ene čudež, za druge popoln poraz. Evropa so Sv. Lucija, Soča in Trenta, kjer iz biblijskih prizorov vrejo šolske ure zgodovine. Kakšno sročilo imamo danes Primorci, da nam velika zgodovina trka na vrata. Evropa sta tudi nemška in italijanska kostnica v Tolminu in Kobaridu, pa tudi soške elektrarne in naselje v Anhovem, spodleteli atentat na Duceja pri Kobaridu 20. septembra 1938. Evropa je nikdar pretekla zgodovina, šola življenja, šola v naravi, turistična destinacija, pohodniški izziv, tržna niša. Evropa za telebane.

Naj namesto zaključka predam besedo toskanskemu humanistu Piccolominiju in slovenskemu duhovniku Tilnu Kontovelskemu iz romana tržaškega pisatelja Alojza Rebulca Zelena izgnanstvo:

»So Turki naša usoda ali niso, celsitudo?« je rekel ogorčeno. »O čem pa neprestano govorimo, če ne o Turkih? Kaj polarizira vso politiko Evrope, kolikor ni idiotsko provincialna, če ne Turek? Saj je še zrak, ki ga dihamo, turški. Saj nad nami ne letajo več vrane, letajo turbani!«

»V redu,« je rekel Enej Silvij s spraviljivo vzvišenostjo, »islamizem je Antievropa, je Antigrtvo, je iracionalnost Azije, mogoče je Antiduh, če gledamo na položaj po Varni. Toda naš smisel ni v tem, da se pustimo uročiti od polmeseca!« (...) gre za nekaj drugega.«

»Za kaj pa?« se je nekako naščepiril Tilen. »Za nekaj, kar presega vrelo olje, ki naj se zliva na neke butice,« je ironično razmaknil obrvi Enej Silvij. »Gre za sredozemskost naše vizije tako rekoč, za njeno uravnovešeno, za njeno humanost ...«

LJUBLJANA - Priznanji JSKD

Srebrni Lučka Peterlin in Marina Cernetig

Lučka Peterlin **MATEJ MAČEK**

Marina Cernetig **MATEJ MAČEK**

LJUBLJANA – »Ljubiteljska kultura je tista, ki ljudem daje možnost za osebnostno izražanje in rast, je tista, ki najbolj zmore v svoj krog zajeti vse generacije, zato odpira prostor za medgeneracijsko sodelovanje. Mladim omogoča, da vstopajo v svet umetnosti in preizkusijo svoje umetniške talente ter hkrati predstavlja podstat, iz katere posamezniki črpajo moč in navdih za morebitno profesionalno umetniško ustvarjanje.« Tako je državna sekretarka pri Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije Ignacija Fridl Jarc dejala na sobotni slavnostni podelitvi najvišjih odličij in priznanj za življenjsko delo in izjemne dosežke na področju ljubiteljske kulture, ki jih je v Cankarjevem domu v Ljubljani podelil Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti. Slovesnost je bila še posebej pomembna za slovensko narodno skupnost v Italiji, saj sta bili med prejemniki srebrnih odličij tudi priznani ustvarjalci Lučka Marija Peterlin in Marina Cernetig.

Peterlinova in Cernetigeva sta srebrni plaketi prejeli za dolgoletno ustvarjalno in organizacijsko delovanje v zamejstvu ter v različnih izobraževalnih in kulturnih organizacijah Slovencev v Italiji. Pri Lučki Peterlin so v utemeljitvi zapisali, kako »se že 45 neprekinjeno razdaja v slovenski skupnosti v Italiji kot kulturna organizatorica, pedagoginja, gledališka mentorica in avtorica gledaliških ter radijskih besedil,« pri čemer so pri JSKD opozorili njeno delo na slovenskih šolah, v okviru Radijskega odra in več zamejskih društev in skupinah. Je duša in glavna organizatorica abonmajskih sezon Gledališkega vrtiljaka ter je

»Ljubiteljska kultura je tista, ki ljudem daje možnost za osebnostno izražanje in rast,« meni državna sekretarka pri slovenskem ministrstvu za kulturo Ignacija Fridl Jarc

pripomogla k širjenju gledališke kulture med najmlajšimi, opus njenih radijskih in gledaliških besedil pa šteje več kot sto del.

Marina Cernetig, pa je, piše v utemeljitvi »eden nosilnih stebrov

kulturnega življenja Slovencev v Beneciji, skrbi za ohranjanje kulturne dediščine in je promotorka slovenskega jezika in kulturnega delovanja slovenske manjšine v Italiji. Je tudi pomembna vez Beneških Slovencev v Slovenijo in obratno.« Pri tem so pri JSKD med drugim poudarili njeno vlogo pri nastanku folklorne skupine Živani, Beneškega gledališča in zasebne dvojezične šole v Špetru, predhodnice današnje Večstopenske šole Pavla Petričiča, pa tudi organizacijsko vodenje Inštituta za slovensko kulturo in Slovenskega multimedijskega okna, vodilno oz. pomembno vlogo pri najrazličnejših projektih ter pesniški opus.

Na sobotnem ljubljanskem dogodku, ki ga je sooblikovala tudi vokalna skupina Jazvva in na katerem je poleg državne sekretarke Ignacije Fridl Jarč zbrane nagovoril tudi direktor JSKD Damjan Damjanovič, sta srebrno plaketo prejela še filmski ustvarjalec Radovan Čok, kulturni ustvarjalec in organizator Franjo Murko, medtem ko je zlati znak za izjemne ustvarjalne dosežke na področju vokalne glasbe prejela Jasna Žitnik Remic.

Zlato plaketo za življenjsko delo pa je prejela kiparka Dragica Čadež Lapajne. Poudarila je, da je umetniško izražanje pomembno v vseh življenjskih obdobjih. »Mnogi šele v pokoju zaživijo in spoznajo svoja nagnjenja in talente, o katerih so nekoč morda sanjali. Prav tako pa je treba pomagati mladim, ki odkrivajo in iščejo svojo ustvarjalnost,« je dejala.

Nagrajenke in nagrajenci so bili zbranim predstavljeni v dokumentarnem filmu scenaristke in režiserke Kaye Tokuhisha.